

foto: Damijan Denac

Kostanjevka

Jakob Smole

Pred ne ravnoavnimi časi je bila kostanjevka (*Aythya nyroca*) v Evropi zelo pogosta, tako zelo, da ji nihče ni namenjal večje pozornosti. Ko je v devetdesetih letih postalo jasno, da vrsta zaskrbljujoče hitro izginja, so se naravovarstveniki znašli pred velikim problemom – o kostanjevki se ni vedelo skoraj nič, manjkalo je torej znanje, ki je predpogoj za uspešno varovanje.

Kostanjevka spada med race potapljavke (*Aythya* spp.). Oba spola sta kostanjevo rjave barve in imata belo obrepno perje, samec pa se od samice loči po beli šarenici, ki je opazna na precej veliko razdaljo. V letu je na zgornji strani peruti vidna bleščeča bela progga, spodnja stran peruti je svetla, bel pa je tudi trebuh. Zamenjava je možna s samico čopaste črnice (*Aythya fuligula*), vendar je ta sivorjave barve brez belega zadka. Današnje gnezdilno območje se razteza od zahodne Evrope vzhodno do Kitajske in od Litve južno do Irana, vendar kostanjevka to območje poseljuje precej fragmentirano. Grobe ocene za svetovno populacijo se gibljejo med 17.800 in 27.600 pari, od tega v Evropi 13.000 – 24.000 parov. Evropsko težišče vrste je na jugovzhodu, kjer prednjačita Romunija (2.000 – 6.000 parov na delti Donave) in Hrvaška (2.000 – 3.000

parov v panonskem delu), močne populacije so še v panonskih delih Srbije (270 – 400 parov) in Bosne (100 – 500 parov), gnezdilni podatki pa obstajajo tudi za preostale države nekdanje Jugoslavije in Albanijo, vendar natančnih ocen ni; verjetno na tem območju gnezdi nekaj sto parov kostanjevk. Močnejše populacije so še na Madžarskem (500 – 600 parov), v Ukrajini (1.000 parov) in Azerbajdžanu (1.400 – 1.600 parov). Velik del Azije je sicer slabo raziskan, danes dostopni podatki pa kažejo, da večina kostanjevk živi v Evropi. Skrb zbujajoče je dejstvo, da na ogromnih mokriščih, kot je npr. delta Volge, ni omembe vrednih populacij. Vrsta je iz zahodne in srednje Evrope praktično izginila. V Španiji je število padlo s 500 parov v začetku 20. stoletja na ničlo, še posebej škanten pa je primer Ukrajine, kjer se je

populacija zmanjšala s 70.000 parov v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja na vsega 1.000 parov v letih 2000 – 2002.

Zakaj kostanjevka tako naglo izginja, ne vemo povsem natančno, vsaj delno pa lahko iščemo vzrok za takšno stanje v njenem življenjskem prostoru. Najraje ima plitke stoječe vode z obilo plavajoče (ščitastolistna močvirka *Nymphoides peltata*, lokvanj *Nymphaea alba*) in obrežne vegetacije (trst *Phragmites australis*, rogoz *Typha* spp.). V trsju in rogozu najde zavetje pred plenilci in primeren prostor za gnezdenje, med plavajočim rastlinjem pa išče hrano. Po nekaterih navedbah naj bi bila hrana pretežno rastlinska, po drugih pa predvsem živalska, in sicer zlasti vodni nevretenčarji. Mokrišča so iz večjega dela Evrope praktično izginila; v Grčiji so jih po letu 1900

KOSTANJEVKA

izsušili kar 90 %, tudi drugod položaj ni dosti boljši. Kostanjevka je izgubo delno kompenzirala s poseljevanjem antropogenih mokrišč, zlasti velikih ribnikov. Tako je zlasti na Hrvaškem, kjer približno polovica populacije gnezdí v Kopačkem ritu, druga polovica pa v 12 kompleksih ekstenzivnih ribnikov s skupno površino okoli 9500 ha.

Na nekaterih območjih za njeno izginjanje ne poznamo vzroka. Na Poljskem je izginila z lokacij, ki so navidez primerne zanj. Tukaj morda obstaja povezava med čopastimi črnicami, ki bi lahko izpodrivale kostanjevko, eden izmed vzrokov pa bi bilo lahko tudi izginjanje kolonij rečnih galebov (*Larus ridibundus*), med katerimi kostanjevka pogosto gnezdí. Naslednji dejavnik, ki močno ogroža kostanjevko, je lov. Države v jugovzhodni Evropi imajo močno lovsko tradicijo in si še niso opomogle od propada socializma ali/in vojn. Posledično šibek in neučinkovit je državni aparat, tako da na naravovarstvenem področju vlada praktično brezzakonje. Kostanjevka je na papirju sicer povsod zaščitena, vendar to, kot kaže, ni nobena ovira. Razen domačih pridejo na račun zlasti italijanski lovci, pa tudi slovenski lovci so zadnje čase vse bolj usmerjeni na lov ptic (v glasilu Lovski zveze Slovenije, št. 7-8, 2003, lahko preberemo oglas o lovu na prepelice v sosednji Hrvaški, lovu, ki ga pri nas ni več). Kakšne razsežnosti dosega lov, povčleno iz podatka, da je v letu 1997 samo na Hrvaškem padlo pod šibrami zelene bratovščine 458 kostanjevk, v Srbiji se ocena giblje med 100 in 200. Dodaten problem je dejstvo, da kostanjevka zelo pozno gnezdí, mladiči pokukajo iz jajc v začetku julija, da odrastejo, pa potrebujejo 50 - 60 dni, se pravi konec avgusta ali v začetku septembra. Lovska sezona se na Hrvaškem (in pri nas) začne 15. avgusta, kar pomeni, da so mladiči postavljeni pred puškine cevi, še preden so poleteli. Masaker legalno traja do januarja. Takšno dogajanje postavi v senco vsa prizadevanja razvitih srednje- in zahodnoevropskih držav, ki obupno ščitijo svoje nekaj deset parov obsegajoče populacije. Vsi napori izpuhtijo v zraku Balkana, prek katerega se kostanjevka verjetno seli v centralno in zahodno Afriko (smer Panonija - delta Neretve - Italija - Afrika).

V Sloveniji je kostanjevka izredno redka gnezdilka, saj imamo pri nas zelo malo

foto: Jakob Smole

Raziskovanje kostanjevke (*Aythya nyroca*) je zaradi njenega skritega načina življenja zelo težavno. V ogromnih kompleksih trstišč jo zlahka prezremo.

zanjo primernih gnezdišč. Edina lokaliteta, kjer verjetno živi stalno, je Cerkniško jezero z 1-5 pari, v zadnjem času pa naj bi bila poselila nekatere ribnike na severovzhodu države. Tukaj seveda govorimo o posameznih parih. Problem ribnikov v Sloveniji je, da bi bil sicer marsikateri primeren za kostanjevko, če ne bi bilo motenj in posegov s strani človeka, zlasti ribičev, ki vnašajo nemir v skoraj vsak ribnik, dodatno pa zmanjšujejo možnosti za gnezdenje z odstranjevanjem obrežne vegetacije. Danes se v Sloveniji spet uveljavlja lov na race, kar lahko pripelje do ponovnega izginjanja kostanjevke iz pred kratkim koloniziranih lokalitet, ne toliko zaradi neposrednega ogrožanja s strani

lovcev kot zaradi motenj, ki jih ti povzročajo s streljanjem.

Pesimistične zgodbe so v naravovarstvu tako pogoste, da se včasih zdi, da so to le puhle floskule. Žal tukaj ne morem postreči z vzpodbudnimi dejstvi. Kostanjevka je čudovita in neskončno simpatična rasa mahagonijevo bleščeče barve, ki ogreje srce vsakemu še tako mlačnemu ornitologu. Zelo rad bi kdaj videl to vrsto in se obenem zavedal, da je zunaj nevarnosti. Lahko sicer upam na najboljše, vendar vem, da dejstva in časi niso na moji strani.

foto: Jakob Smole

Ekstenzivni ribniški kompleksi v Donjem Miholjcu na Hrvaškem so pomembno gnezdišče kostanjevke in drugih ogroženih vodnih ptic. Rumena črta v ozadju so cvetoče ščitastolistne močvirke (*Nymphoides peltata*), ki imajo v Sloveniji le nekaj rastišč.